

Cuprins

Introducere

Burgă în Modernitate. Înțelegere. 23

Ambigație și dezinformare

Societate modernă

Onoarea globală

Clasificare și măsură

DUPĂ GLOBALIZARE

Globul și globișii

Deschiderea piețelor

Ascendentă capitalistică

Globalizarea economică

Accesul la informații

Reflexivitatea și fragmentarea lumei. Cât de multă este ceea ce nu se spune

Revenirea utilității

Universitatea ca beneficiu

Educația ca industrie

Religie și globalizare

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

... și în modul în care se tratează

lumina, artele și tehnologia

Introducere..... 7

Partea I: „Modernizarea” modernizării.....	21
Ambiguitatea globalizării	23
Societatea modernă	28
Orizontul globalizării.....	38
Globalizare și modernitate	42
Societatea mondială	54
 Partea a II-a: Globalizarea	61
Globalitate, globalizare, globalism	63
Deschiderea piețelor	68
Ascendența capitalului financiar.....	74
Slăbirea statului național	77
Accesul la informații	81
Dependența globală.....	83
Reevaluarea științelor.....	86
Universitatea ca business.....	89
Educația ca industrie.....	93
Religia și globalizarea.....	99
 Partea a III-a: Globalizarea în perspectivă istorică	107
Max Weber și Reforma protestantă	109
Criză și dezordine.....	142
Societatea nesigură	148
Reafirmarea identităților	156
Digitalizare și democrație.....	182
Normopatia și viața falsă	193

Respect p	Universitatea postBologna	200
	Democratizarea este soluția (Interviu).....	206
	Religia în viața publică (Interviu)	213
	Sensul istoriei actuale.....	237
	Dificultățile legitimării.....	264
Partea a IV-a: După globalizare	279	
	Abordarea istorică a globalizării	281
	Corectura globalizării	285
	Recuperarea viitorului	297
	Transcenderi ale globalizării.....	303
	Alternative la globalizare	310
	Postglobalizare	318
Încheiere: Filosofia în fața globalizării	333	
Bibliografie selectivă	341	
Despre autor	349	

Introducere

Globalizarea atinge astăzi mai mult decât oricare alt fenomen al istoriei recente viețile oamenilor și este, direct sau indirect, cea mai preocupantă temă. Dacă arunci o privire pe piața publicațiilor din diferite țări ai confirmarea elocventă. Despre globalizare și implicațiile ei se discută și se scrie mai des decât despre alte schimbări din societate.

Opiniile sunt diversificate, iar polii sunt, la rândul lor, elocvenți. La un capăt al spectrului unii exaltă globalizarea, la celălalt alții se întrebă îngrijorați unde se va opri. Unii economiștii pun în față competitivitatea produselor, alții chestionează adâncirea inegalităților. Unii politologi evocă dependența deciziilor de cadre de referință tot mai cuprinzătoare, alții trag alarmă privind deteriorarea democrației. Unii psihologi iau în brațe cognitivismul, alții reiau explorarea posibilității empatiei. Unii pedagogi dau seama de exigențele impuse pregătirii de competițiile erei globalizării, alții caută să salveze multiplele inteligențe în fața asaltului uniformizării. Unii teologi salută globalizarea ca șansă de a recupera interogații privind destinația umanității, alții sunt îngrijorați de faptul că noile zeități, banii și puterea, vor să-l concureze pe Dumnezeu. Unii filosofi au cedat noilor realități retrăgându-se în teorii de rang scăzut și ideologii curente, alții încep să examineze substratul globalizării și să detecteze ce ar putea veni. Între grupurile amintite în fiecare domeniu sunt numeroase combinații.

Diversificarea și polarizările nici nu sunt de mirare, căci globalizarea a smuls din rădăcini multe activități, le-a resemnificat și le-a pus pe direcții noi. Ea a schimbat radical societățile și viața oamenilor. Doar survenirea societății moderne a avut o anvergură comparabilă! Nicio activitate semnificativă, individuală sau colectivă, nu rămâne neatinsă de globalizare.

În jurul globalizării stăruie însă cam aceleași neclarități ca la început. Chiar și intelectuali care par cunoștori socotesc „globalizarea asta” șansa a orice sau, la capătul opus, o consideră vinovată de toate, după ce o confundă ba cu unificarea condițiilor de viață și „satul planetar”, ba cu imperialismul, ba cu internaționalizarea sau pur și simplu cu un soi de neocolonialism. Mulți contemporani confundă globalitatea, globalizarea și globalismul. Unii nu disting între modernizare și globalizare. Sunt și oameni care sesizează globalizarea în economie, dar nu își dau seama că până și sensibilitatea și gândirea lor se află sub impactul acesteia.

Nu este clar nici măcar începutul globalizării. Aceasta a presupus – nici nu era posibilă altfel – extinderea legăturilor între oameni de pe diferite părți ale globului, care a dus treptat la conștiința dependenței unii de alții. Deja imperiile lumii vechi au scos oamenii din aservirea locală. Migrațiile popoarelor i-au amestecat și i-au făcut conștienți de diferențe. Călătoriile în jurul lumii au făcut posibilă conștiința vieții pe glob. Comerțul a permis producerea pentru o piață largă și a atras atenția asupra diversității civilizațiilor. Europenii au creat imperiile de peste mări, care au modificat conștiința geografică și istorică. Revoluția industrială a creat mijloace radical noi pentru a acționa pe glob. Pe fondul ei, dependențele au devenit reciproce, încât s-a format „economia mondială (*Weltwirtschaft*)”. Confruntările marilor puteri au pus treptat în față nevoia recunoașterii „sistemului mondial (*Weltsystem*)” al politicii. Pe acest fond, s-a acutizat conștiința comunității de destin și a unității condiției umane pe pământ. Ea a fost întărită de religii, care au aspirat să fie universale. Filosofile au cultivat un timp preocuparea de a elabora tabloul lumii humano-socio-cosmice drept condiție a unei vieții cu sens, în condițiile culturii.

Istoricii stăruie, pe bună dreptate, asupra mondializării vieții oamenilor, care a atins noi și noi trepte de la Alexandru cel Mare până astăzi. Numai că aceste trepte nu sunt încă globalizarea ce se trăiește acum. Nici recursul la globalitate în cunoaștere și în acțiunile oamenilor nu este încă globalizare. Se poate spune, cu probe factuale, că abia în

ultimele decenii s-a intrat într-o „epocă globală (*globales Zeitalter*)”, adică în epoca unei dependențe directe, perceptibile, nu numai a vieții marilor comunități, ci și a persoanelor față de ceea ce se petrece pe glob. În definitiv acum – dar abia acum – joburile depind de ceea ce se petrece undeva în lume și de reacția la ceea ce se petrece undeva, starea de pace sau de război depinde de lumea în întregimea ei, informarea persoanei depinde de centre amplasate undeva pe glob, alimentația depinde de ceea ce fac sau nu fac alții departe de tot. Se poate spune că dependențele directe sunt un rezultat recent al istoriei – rezultatul globalizării. Dacă este să datăm începutul acesteia, atunci sunt de considerat împreună patru evenimente istorice.

Primul a fost trecerea în Marea Britanie, în jurul lui 1979, la noua politică a „liberalizării piețelor, a privatizării proprietății de stat și a scăderii impozitelor”¹. Acea politică a fost inspiratoare, mai ales în urma politicii „de-reglementării”, lansată de către centrul financiar din London City, în 1986. Statele Unite au ajuns la aceleași poziții odată cu președinția lui Ronald Reagan, iar sub Bill Clinton s-a înaintat efectiv spre dislocarea tarifelor vamale și a altor bariere la schimburile internaționale. Globalizarea în economie a luat astfel startul.

Al doilea eveniment care a dus la globalizarea de astăzi a fost adoptarea Acordului de la Helsinki din 1975. Acesta a adus în prim-plan „teme ale interdependenței, precum drepturile omului, clima globală sau comerțul mondial”, care au fost abordate în sistemul mondial și de către regimurile politice, indiferent de culoarea ideologică. „Efectivul acordurilor internaționale pe aceste teme a crescut continuu. A crescut, de asemenea, efectivul actorilor nestatali în politica internațională. Această creștere a inclus și rețelele mafioase și teroriste, ca și contrarul lor moral, adică organizații onorabile precum Greenpeace și Amnesty International”². Alte componente ale globalizării, din afara economiei, au demarat.

¹ Jürgen Osterhammel, Niels P. Petersson, *Geschichte der Globalisierung. Dimensionen, Prozesse, Epochen*, 2007, p. 106.

² *Ibidem*, p. 106.

Al treilea eveniment a fost dispariția lumii scindate în blocuri ideologice opuse, conduse de liberalismul american și comunismul sovietic, și reorganizarea vieții internaționale pe baza drepturilor omului și cetățeanului, din jurul anului 1990. Cu aceasta, s-a pus capăt structurării forțelor instalată după al Doilea Război Mondial, o lume eliberată și preocupată de democratizări luându-i locul.

Al patrulea a fost revoluția din electronică. Pe de o parte, aceasta a permis construirea de televiziuni cu bătaie globală, informarea la mare distanță, practic pe glob, și conexiuni globale, odată cu trecerea Internetului din posesia exclusivă a armatelor în viața civilă. Pe de altă parte, revoluția electronică a permis stocarea de date și accesul universal la un fond cultural comun. Astăzi nimeni nu mai este în afara impactului rețelelor de comunicații organizate global. Dezvoltarea fără precedent a mijloacelor de transport s-a adăugat imediat acestora.

Globalizarea li se pare multora o soartă în care au ocazia să se bucure de oportunități noi de a călători, a cunoaște, a lucra. Altora li se pare tot o soartă, dar în care au nenorocul să trăiască, sub solicitări și în tensiuni mai mari decât oricând. Prea puțini fac delimitarea între soartă și destin, iar sensul istoriei actuale rămâne pentru cei mai mulți oameni încunjurat de mister. Vasul pe care oamenii sunt îmbarcați plutește în larg, dar direcția pe care înaținteaază nu mai este sigură.

Globalizarea a debutat la începutul anilor '90 ca politică a celei mai mari puteri economice, politice, militare și culturale a timpului nostru. Ea a constat în decizia ieșirii din protecționism și a deschiderii frontierelor pentru circulația produselor altor națiuni. Globalizarea a însemnat la debut dezlimitarea circulației libere până la nivelul globului, în joc fiind nemijlocit tarifele vamale. Moderarea acestora, în perspectiva eliminării, a fost pasul inaugural al globalizării.

O comparație este sugestivă în ceea ce privește globalizarea. Societatea modernă a survenit după un lung ev mediu, în care oamenii operau cu viziuni religioase, mai mult sau mai puțin elaborate teologic. Cheia a constat în modificarea raportării la Dumnezeu. Mult timp Dumnezeu a fost reprezentat ca „stăpân al lumii”, iar lumea ca ceva plin

de imperfecțiuni, cu care oamenii au a se descurca, în aşteptarea lumii de dincolo și a mântuirii. Această reprezentare a trebuit să cedeze, odată cu schimbarea condițiilor de viață și cu dezvoltarea spiritului critic, unei reprezentări care însemna revenirea la formula biblică a lui „Dumnezeu creator, dirigitor și izbăvitor al lumii”. Formula a antrenat revalorizarea lumii date în experiență ca „împărătie a lui Dumnezeu”, a cărei sporire este chiar datoria credinciosului, și aducerea în prim-planul vieții religioase a muncii și civismului. Catolicismul orașelor de pe coasta Italiei de azi și Reforma din principatele germane ale timpului au exprimat această schimbare de proporții. Credincioșii și-au asumat că munca și civismul sunt chiar datorii stabilitate de Dumnezeu pentru oameni, fiind condiții ale mântuirii. Modernitatea a survenit din cauze religioase, pe fondul unor anumite situații sociale, economice, instituționale.

Globalizarea nu a survenit din astfel de cauze. Ea nu a venit în general din inițiative în sfera viziunilor asupra lumii. Punctul ei de plecare a fost o politică economică ce a folosit revoluțiile din electronică și din transporturile la mare distanță și a beneficiat de cadrul creat prin acordurile internaționale de sub cupola Organizației Națiunilor Unite. În timp, ea a atras noi și noi țări. Astăzi, principalele economii ale lumii – SUA, China, Germania, Japonia, Israel – sunt avocații principali ai globalizării și fac din ea o politică susținută puternic.

Venită din economie, globalizarea nu s-a redus însă la economie. Ea a antrenat, în virtutea unor legături lăuntrice, tot mai multe domenii. Comunicațiile, cercetarea științifică, educația au fost printre primele. Nici astăzi nu s-a atins globalizarea tuturor domeniilor, dar tendința este prezentă pretutindeni. Asupra tuturor se exercită presiunea la intrarea pe piața globală și, cu aceasta, la a face din competitivitatea cheia înțelegerii de sine și a vieții sociale și individuale.

Așa stând lucrurile, *nu poți da seama de globalizare fără a lua contact cu analizele ce i se consacră în economie, sociologie și fără a detecta consecințele ei*. Trăim, ca ulterior născuți, epoca globalizării, cu enormele ei schimbări și mari probleme pe care le pune.

Respect pentru oameni și cărti

Aceste probleme sunt atât de mari încât a luat startul reflecția asupra corecturii globalizării. Chiar țara care a fost locul de start la globalizării, Statele Unite ale Americii, caută acum corecturi la aceasta. Alte țări, precum China, au abordat de la început lucrurile cu anumite precauții (de pildă, obligarea firmelor ce vin pe terenul acestei țări de a reinvesti în țară o parte a profitului, un timp). Unele țări, precum Germania, Japonia, Israel, s-au îngrijit permanent să-și asigure înalta competitivitate a propriilor produse și promovarea lor. Marea Britanie a aplicat o globalizare controlată de cerința avantajelor pentru propria consolidare.

Este greu de anticipat în detalii evoluția ce urmează. Se poate însă spune că globalizarea permite deja o abordare istorică. Iar atunci când este posibilă o abordare istorică, se poate arunca o privire asupra a ceea ce vine după. Este și cazul globalizării în momentul de față.

Oricum, globalizarea nu este doar o caracteristică a timpului nostru, cu un impact relativ, precum impactul altor fenomene caracteristice, ca zborurile cosmice, trecerea la societatea postindustrială, ecloziunea curentelor postmoderniste. Ea este un *fenomen cuprinzător, care afectează poziționarea noastră în lume, cunoașterea și viața noastră, sensibilitatea și ierarhia valorilor, organizări de orice fel din societate și antrenează schimbări istorice*. Nu mai este posibilă o filosofie lucidă a vieții, cunoașterii și acțiunii fără a lua în seamă globalizarea și lecțiile ei.

Încă și mai puțin clar este viitorul globalizării. Cu toate că sunt tot mai clare premisele istorice ale globalizării, întrebarea cu privire la ceea ce vine după acest fenomen se pune încă prea puțin. Unii o plasează, încă, aproape reflex, în sfera utopiilor.

Toate acestea – lămurirea a ceea ce se petrece sub globalizare, risipirea confuziilor în privința acesteia, elucidarea naturii acestui fenomen al istoriei și captarea a ceea ce vine după globalizare – caut să le ating în lucrarea de față. Ea este o încercare de a privi mai adânc în ceea ce este globalizarea, până la nivelul la care ceea ce este devine inteligibil în termenii rațiunii, iar un program de acțiuni precise este posibil.

Nu este deloc de prisosă să subliniem că globalizarea este rezultatul unui proces care ne-a cuprins, ca oameni, înăuntrul său și ne-a fasonat altfel viața. Atunci când în joc sunt fenomene pământești, globul este, din punct de vedere spațial, o limită. Nu avem limite perceptibile ale gândirii, dar dacă este vorba de a trăi în spațiu, atunci globul este maximul tangibil.

Nu a fost totdeauna astfel. În definitiv, umanitatea a trăit mai mult din istoria ei în autarhie. Din perspectivă istorică, aşadar privită diacronic, globalizarea survine după lungă înnodare de legături între comunitățile lumii la scară semnificativă. Imperiile Antichității, descoperirile geografice, colonizarea lumii, comerțul internațional, crearea Ligii Națiunilor, declarațiile internaționale, războaiele mondiale, migrația populațiilor – și multe altele – au fost momente pe calea emergenței pieței mondiale și, cu aceasta, a globalizării.

Globalizarea trebuie privită însă și sincronic pentru a o putea înțelege. O seamă de distincții conceptuale sunt necesare din capul locului. Ele au la bază observații factuale.

Prima distincție care trebuie făcută este în raport cu regionalizarea, plecând de la observația că există interdependențe între statele naționale (în domenii variate – economice, ecologice, militare etc.) în regiunea respectivă. Prin regionalizare înțelegem recunoașterea interdependentăi unui grup de state naționale particularizat de caracteristici geografice și de dezvoltarea, în consecință, a unei vizionări, a unor opțiuni, a unor strategii comune. Globalizarea este din capul locului, nu doar prin mărime, ci și prin felul interacțiunilor, altceva decât regionalizarea.

A doua distincție trebuie făcută în raport cu generalizarea, plecând de la observația că există similitudini de organizare și de abordare a unor probleme între statele naționale, în virtutea împrejurării că ele împărtășesc valorile lumii civilizate – organizări pe baza dreptului, reglementări ale relațiilor dintre sexe, organizări ale producției de bunuri etc. Prin generalizare avem în vedere atribuirea unor organizări și abordări ale unor state naționale tuturor celorlalte state naționale care împărtășesc valorile lumii civilizate. Globalizarea poate avea ca

efekte generalizări (de cunoștințe, de procedee etc.), dar pune pe picior de competiție componentele, după ce suprimă barierele ce le despart.

A treia distincție trebuie făcută în raport cu fragmentarea, plecând de la observația că statele naționale sunt diverse, ireductibil diverse, sub aspectul tradițiilor culturale, al nivelului de dezvoltare, al intereselor etc. Prin fragmentare înțelegem scindarea patrimoniului valorilor comune în interpretări pliate la interese și la contexte. Globalizarea fragmentează, dar din punctul de vedere al capacitatei de a folosi piața globală.

A patra distincție trebuie făcută în raport cu localizarea, plecând de la observația după care viața noastră este legată inevitabil de comunități locale – prin locuința, cercul de prieteni, firma la care lucrăm etc. Prin localizare înțelegem situarea inevitabilă a vieții noastre în cadrul unor comunități locale, care dezvoltă, în anumite probleme, perspective de abordare și soluții proprii, în funcție de datele concrete ale situației. Globalizarea localizează, încurajându-l pe fiecare să folosească oportunitățile locului, dar pune în față un orizont opus, care smulge, în același timp, din captivitatea unui anume loc.

A cincea distincție trebuie făcută în raport cu universalizarea, plecând de la observația că există o comunitate de destin a oamenilor (de pildă, fiecare moare cândva, fiecare are nevoie de aer, hrana, apă, un loc sub soare etc.). Prin universalizare înțelegem împrejurarea că viața oamenilor lasă să se constate nevoi, trăsături, posibilități ce se întâlnesc la toate ființele umane. Globalizarea încurajează bizuirea vieții oamenilor pe trăsături universale sau universalizabile, dar în orizontul ei intră o unitate formalizată a competitorilor, nu una a oamenilor încărcați de nevoi și griji.

Este adevărat că, deși se discută mult despre globalizare, adesea termenul este vag conotat. Mulți autori îl iau ca de la sine înțeles sau chiar intuitiv. Conceperea globalizării ca *action at distance*³, de pildă, este importantă, dar trebuie completată neapărat: acțiune la distanță în

³ Anthony Giddens, *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, 1994, p. 6.

cadrul interdependențelor generalizate. Globalizarea este, la propriu, o creștere a interdependențelor până la plafonul maxim al acestora, care este cel al planetizării. Economia, de pildă, este globală în sensul că îi cuprinde în interdependențe pe toți, iar întreprinzătorul trebuie să ia în calcul o suprafață de manifestare a agenților economici mult mai mare, în multe cazuri maximă dacă este să aibă succes. Consacrarea în cercetarea științifică, un alt exemplu, este globalizată în sensul că recunoașterea este a comunității specialiștilor din domeniu.

Globalizarea nu este doar o extindere a suprafețelor interdependențelor, aşa cum se extinde pânza unui păianjen. „Globalizarea înseamnă nu numai crearea unui sistem cuprinsător, ci și transformarea contextelor local și chiar personal ale experienței sociale. Activitățile noastre de zi cu zi sunt din ce în ce mai influențate de evenimente ce se petrec în cealaltă parte a lumii. Pe de altă parte, obișnuințele stilului vieții locale au devenit în mod global consecvențiale. Astfel, decizia mea de a cumpăra un obiect oarecare de îmbrăcăminte are implicații nu numai pentru diviziunea internațională a muncii, ci și pentru ecosistemul pământului.”⁴ Globalizarea modifică elementele interacțiunii, căci schimbă mediul acțiunii lor.

Globalizarea nu aduce cu sine o uniformizare. Bine înțeleasă, ea încurajează de fapt inovarea, căci pe piața globală se valorifică de predilecție produsele ce încorporează inteligență, noutate, funcționalitate.

Globalizarea nu este un fel de stadiu final al istoriei în care toate se niveleză și ce mai rămâne de făcut este un fel de administrare mondială a lucrurilor. Sub entuziasmul începuturilor s-a putut spune că „lumea este plată”⁵ și devine „plată (*flattened*)” în continuare sub acțiunea multiplelor forțe. De exemplu, căderea zidurilor și deschiderea ferestrelor din 1989, aplicarea conceptului World Wide Web în 1995, valul de creare de software, adoptarea de standarde ale comunicațiilor.

⁴ Ibidem, p. 4.

⁵ Thomas L. Friedman, *The World Is Flat*, 2006.